

Utfordringer med velferdsteknologibegrepet

Implementering og bruk av velferdsteknologi blir ofte fremstilt som en viktig løsning på flere av kommunehelsetjenestens utfordringer knyttet til den demografiske utviklingen med en aldrende befolkning samt nye brukergrupper. Til tross for at velferdsteknologibegrepet benyttes i offentlige dokumenter, politiske diskusjoner og forskningsrapporter, finnes ikke en ensartet forståelse av hva som ligger i begrepet. Dette krever tydelighet når vi snakker om velferdsteknologienes muligheter og begrensninger. Mangelen på en ensartet avgrensning kan medføre at «alt» fra lavteknologiske til høyteknologiske hjelpemidler forvaltet av NAV, ordinære masseproduserte varer i elektrobutikkene, til medisinsk utstyr og administrative systemer for ansatte innen helse- og velferdstjenestene omtales som velferdsteknologi.

Hagen-utvalget, som utarbeidet NOU 2011:11, NHO, KS, Kunnskapssenteret, Teknologirådet og Helsedirektoratet opererer med ulike definisjoner av velferdsteknologi, men begrepene trygghet, sikkerhet, sosial kontakt, klare seg selv og daglige gjøremål går igjen i de ulike definisjonene. I litteraturen brukes også begrepene omsorgsteknologi, hjelpemidler, helseteknologi, telemedisin og e-helse om mange av de samme løsningene. Det er ikke alltid hverken mulig eller hensiktsmessig å lage klare begreps skiller mellom ulike typer teknologier.

Grunnen til at velferdsteknologibegrepet er etablert som hovedbegrep, kan henge sammen med føringene gitt av Hagen-utvalget, som tilrår det offentlige Norge å unngå bruk av omsorgsbegrepet i denne sammenheng. Begrunnelsen er at omsorg handler om det mellommenneskelige og relasjonelle. Hvilke begrep som brukes, ser ellers ut til å avhenge av hvem som har kontroll på bruken av teknologien, og hvem som anvender den. Hvis løsningen for eksempel er en del av en sykehusbehandling og et pågående medisinsk tilsyn, vil løsningen ofte beskrives som helseteknologi eller telemedisin. Hvis samme teknologi blir initiert og drevet av kommunale omsorgstjenester, eller av brukeren selv, vil løsningen ofte bli klassifisert som velferdsteknologi. Hvis den tildeles via NAV, betegnes løsningen ofte som et teknisk hjelpemiddel.

Begrepene som benyttes, for eksempel omsorgsteknologi og velferdsteknologi, overlapper hverandre. Men vi snakker i begge tilfeller om teknologi hvor hensikten er å kompensere for kognitive begrensninger, fysiske begrensninger eller andre tilgrensende vansker. Noen mener at en ved å fokusere på omsorgsteknologi og ikke velferdsteknologi er tydeligere på at omsorgs aspektet skal ivaretas, og at helsepersonell skal stimuleres til bruk av teknologi i omsorgen. På den andre siden argumenteres det med at en teknologi ikke kan yte omsorg, men at den kan bidra til velferd. Denne

Jørn Isaksen
PhD
Senter for omsorgsforskning, øst - NTNU
i Gjøvik
✉ jorn.isaksen@ntnu.no

Randi Stokke
cand. polit.
Senter for omsorgsforskning, øst - NTNU
i Gjøvik
✉ randi.stokke@ntnu.no

diskusjonen kan med andre ord vris og vendes på med ulik argumentasjon.

Det blir sagt at ord skaper virkelighet. Er det slik at omsorgsteknologi skaper omsorg, og velferdsteknologi skaper velferd? Eller forsøker vi å skape en illusjon om at omsorg og velferd kan oppnås bare vi tar denne teknologien i bruk? Kan i så tilfelle myndighetenes valg med å bruke begrepet velferdsteknologi i stedet for omsorgsteknologi begrunnes i en forventet ansvarliggjøring av eget liv, der målet er velferd? Begrepet omsorg (fra tysk: «Sorgen dafür») betyr jo å sørge for, og dermed plasseres ansvaret hos tjenesten. Begrepet velferd derimot hentyder mer til den velferd vi selv skaper i vår hverdag. Slik sett kan kanskje begrepet velferdsteknologi bidra til å flytte ansvaret for egen helse og velferd over fra omsorgstjenesten over til den enkelte, med alt dette innebærer.

Dette kan kanskje inspirere til å trekke begrepet lengre og skape en forventning om at den enkelte selv skal legge til rette for sin alderdom med å anskaffe teknologi som kan kompensere, støtte og forebygge. Som vi forbereder huset til det å få små barn med å sikre trapper og kontakter, kan man sikre sin velferd med å legge til rette for alderdommen ved hjelp av smarthusteknologi.

Hva er egentlig velferdsteknologi?

Fellesnevneren for det som kalles velferdsteknologi synes å være at det er tekniske løsninger som har til hensikt å muliggjøre og understøtte brukernes trygghet, selvstendighet, livskvalitet og mulighet for aktiv deltagelse i samfunnet. Et paradoks som oppstår, er at når denne teknologien gis til personer som følge av et vedtak i helse- og omsorgstjenesten, betegnes den som velferdsteknologi, mens den samme teknologien kjøpt på butikker som Elkjøp, Expert eller Enklere Liv, kun betegnes som teknologi. Teknologiske løsninger som kommunikasjonsverktøyene Skype og Messenger som benyttes på telefoner, nettbrett og PCer, brukes daglig av mange i dagens samfunn. Når denne teknologien eller varianter av den inngår som del av en tjeneste til eldre og andre hjelpetrequende, og blir satt i system for å kommunisere med f.eks. kommunale hjemmetjenester eller andre, klassifiseres disse verktøyene ofte som velferdsteknologi. Robotstøvsugere og robotgressklippere kan være eksempler på det samme, selv om disse ikke inngår i en tjeneste.

Og hva skal barnet hete?

Om du kaller noe for hjelpemiddel eller velferdsteknologi, kan synes underordnet. Teknologien skal være noe som er nyttig å bruke for den som har behov for det. Nytteverdien av teknologien påvirkes ikke nødvendigvis av hvilke begrep en benytter.

Teknologi handler om redskaper, maskiner, teknikker, systemer eller metoder som har til hensikt å løse et problem eller utføre en særskilt funksjon. Teknologi har betydelig innvirkning på menneskers mulighet til å kontrollere og tilpasse seg sitt miljø. Kanskje behøver vi ikke å koble på helse-, omsorg- eller velferd til teknologibegrepet når vi snakker om praktisk teknologisatsning i pasientnære sammenhenger, men kun benytte det i politikktutforming for den kommunale omsorgstjenesten. Om en søker å normalisere bruken av teknologibegrepet, kunne en gi teknologi betegnelser ut ifra funksjon og i mindre grad avhengig av hvem som får tilgang på den og hvordan tilgangen gis.

Løsningen kan være å øke den språklige presisjonen, og spesifisere hvilken type teknologi en snakker om, eksempelvis sporingsteknologi, videokommunikasjonsteknologi eller robotstøvsugerteknologi. Økt presisjon i måten vi snakker om velferdsteknologiske løsninger på kan gjøre begrepet overflødig i praksis.

Kan velferdsteknologibegrepet virke stigmatiserende?

Ved å alminneliggjøre teknologibegrepet er det mulig at teknologien vil inkluderes lettere enn om vi skaper barrierer ved å omtale den som en spesiell type teknologi – koblet til bestemte typer av tjenestelevering. I dagens samfunn har de fleste av oss et forhold til avansert teknologi, enten i form av mobiltelefoner, PCer eller nettbrett. Blant mange er det «kult» å ha det siste nye på mobilfronten, som det å skaffe seg den siste modellen av Apples Iphone. En slik «smarttelefon» inneholder teknologier som muliggjør GPS-sporing, den har «apper» for kommunikasjon, den har en innebygd funksjon som kan benyttes som trygghetsalarm, den kan overvåke aktivitet og søvnmønster, og mange andre ting som noe av velferdsteknologien er ment å gjøre. Alle disse funksjonene leveres i en normalisert innpakning – i en smarttelefon. Når vi derimot skal utvikle teknologier til eldre og hjelpetrequende, pakkes teknologien inn i helt andre typer innpakninger. Dette handler både om begrepene vi bruker, men også designet som velges.

Knappen man kan trykke på for å aktivere trygghetsalarmene, omtales enten som smykke eller armbånd, selv om ingen vil kunne si at den minner særlig om et smykke. Den er kanskje hensiktsmessig, praktisk og lett å bruke, men et smykke er den ikke. Eldre og andre hjelpetrengende står i fare for å bli marginalisert, samtidig med at teknologi og begrepsoptimismen råder i utviklingen og produksjonen av velferdsteknologi. I mange sammenhenger kan det virke som om teknologiene og produktene er det viktigste. Virkeligheten viser ofte noe annet. Vil det bli slik at det å få tildelt velferdsteknologi kan bli et signal som viser omverdenen at du ikke mestrer eget liv? Blir det annenrangs å benytte teknologi tildelt over et kommunalt budsjett, gjennom et vedtak om en tjeneste? Vil velferdsteknologibegrepet kunne bli assosiert med noe negativt? Dette er spørsmål en bør ta stilling til.

Teknologiutviklingen skjer i et forrykende tempo. Mange eldre og andre hjelpetrengende er etter hvert opptatt av teknologi. Mye tyder på at de mulighetene og begrensningene som ligger i kommunale beslutningsrutiner og økonomi, vil medføre at teknologien som tas i bruk er «gammeldags» allerede når den tas i bruk. Økt fokus på universell utforming kan være en del av løsningen på dette. Universell utforming krever at produkter er utformet på en slik måte at de i størst mulig grad kan brukes av alle mennesker, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Denne tilnærmingen fremmer også forståelsen av teknologien som en integrert del av samfunnet for alle, og i mindre grad noe som går ut på dato, eller noe som spesielt tildeles trengende. Et eksempel på dette er komfyrvakter, som før ble tildelt etter behov via hjelpemiddelsentralen til mennesker med kognitiv svikt, og som i dag er lovpålagt ved alle nye installasjoner av komfyrer. Sikkerhet for alle, også de med kognitiv svikt.

Oppsummering

Diskusjoner om hva velferdsteknologi er og ikke er vil foregå så lenge vi har et rettighetsbasert lovverk og formidlingssystem. Avgrensinger mot ordinære hyllevarer og standard boliginstallasjoner vil være i kontinuerlig endring. Det finnes en rekke teknologier og produkter på markedet som ikke er tatt i bruk som del av velferdsteknologiske løsninger, fordi organiseringen og tjenesteleveringen rundt bruken ikke er etablert. Det kan skyldes at velferdsteknologi blir betraktet som noe «annet», og ikke som en del av de «vanlige» kommunale helse- og omsorgstjenestene.

Etter 2011 er begrepet velferdsteknologi blitt det dominerende begrepet innen sitt felt i det offentlige Norge, både i politiske dokumenter og forskning, med unntak av enkelte fagmiljøer.

Om en skal øke fokuset på et område, er en avhengig av begreper. Begrepet velferdsteknologi har vært og er nyttig fordi på et overordnet nivå, som for eksempel i politikktutforming. Når en derimot benytter begrepet mer praksisnært, der hvor tjenester skal gis, så kan det fremstå som for upresist. Der må en snakke om spesifikke navngitte teknologier, og hvilke funksjoner de skal fylle.

I tillegg kan velferdsteknologi som fenomen oppleves som utfordrende blant annet fordi nyttig teknologi som mangler dokumentasjon, ikke blir brukt, og fordi unyttig teknologi blir brukt. Dette kan være en av faktorene som gjør det vanskelig å integrere teknologien i tjenestene på en god måte, noe som kan føre til at teknologien ikke har den nytten en forventer, tross gode intensjoner.

Valgene vi har, er ikke knyttet til om vi skal bruke teknologi eller ikke, men hvilken teknologi vi skal bruke når og hvordan. Velferdsteknologi skaper ikke velferd, og omsorgsteknologi skaper ikke omsorg. Ulik teknologi åpner for nye praksiser som kan gi bedre eller dårligere omsorg, bedre eller dårligere velferd – avhengig av hvordan vi tar dem i bruk.